

*Avezova Dilovar Salimovna Buxoro davlat universiteti filologiya
fakulteti rus tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi*

avezovadilovar90@gmail.com

Annotatsiya: *ushbu maqolada taxallusning adabiy antroponimikondagi o'rni ko'rib chiqiladi, taxallusning umumiy va differentsial xususiyatlari boshqa mulkiy lug'at birliklari bilan tahlil qilinadi. Olimlar taxalluslar sohasidagi terminologiya, taxalluslarning shakllanishi va ishlash qonuniyatlari, taxallus nominatsiyasining motivlari, usullari va vositalari, semantik tuzilmaviy tashkilot, informatsion salohiyat va shu kabilar masalalariga munosib e'tibor qaratmoqdalar..*

Kalit so'zlar: *lingvistik holat, antroponimlarning turi, taxalluslar va taxalluslar, taxallus, antroponimik toifalar.*

Taxalluslar rus tilining antroponimik tizimida muhim o'rin tutadi. Ular lingvistik hodisa sifatida ko'plab xorijiy va rus tilshunoslarini qiziqtirdilar (V. V. Superanskaya, A. V. Suslova, T. I. Surkova, B. Unbegaun, I. Masanov, yu. Masanov, S. Varxol, O. I. dey, V. Eppel, P. P. chuchka, V. V. Nimchuk, M. P. Lesyuk, A. V. Petrova va), taxalluslarning lingvistik maqomi muhim masala hisoblanadi. Olimlarning fikriga ko'ra, taxallus "antroponim turi" (N. V. Podolskaya), "antroponimlarning maxsus turi" (T. I. Surkova) ""milliy antropotizim doirasidagi alohida sinfnig onimlari" (P. P. Chuchka), "antroponimlarning o'ziga xos razryadi - odamlarning individual ismlari" (V. V. Nimchuk).

G'arb madaniyatida taxalluslar ko'pincha taniqli odamlar – yozuvchilar, musiqachilar, rassomlar, jurnalistlar, sportchilar tomonidan qo'llaniladi. Sharq madaniyatlarida (ayniqsa, Xitoy va yapon) ba'zi davrlarda ijtimoiy mavqe o'zgarganda yangi nom qabul qilish har qanday faoliyat sohasi uchun deyarli majburiy bo'lgan. G'arb madaniyatida bunday majburiy taxalluslarning analogini

monastir tonzurasini qabul qilishda ismning o'zgarishi deb hisoblash mumkin, ammo ruhoniylarning cherkov nomlarini taxalluslar bilan chaqirish qabul qilinmaydi. Hozirgi kunda Internet tarqalishi bilan taxalluslardan foydalanish yangi hayotga aylandi: "World Wide web" ning ko'plab foydalanuvchilari taxallusga ega bo'lib, uni odatda "taxallus" deb atashadi. Taxalluslar va ismlar, familiyalar, otasining ismi taxalluslarning ustuvor belgilari: 1) odamlarning ikkilamchi nomlari; 2) ulardan foydalanish ixtiyoriy, ixtiyoriy; 3) taxalluslarni tashuvchilar doirasi cheklangan, ular ma'lum ijtimoiy-professional odamlar guruhlaridan tomonidan qo'llaniladi: yozuvchilar, jurnalistlar, aktyorlar, musiqachilar, rassomlar, qo'shiqchilar, siyosatchilar, milliy ozodlik musobaqalari ishtirokchilari va boshqalar; 4) taxalluslar meros qilib olinmaydi; 5) taxalluslar asosan muallifning asaridir; 6) taxalluslar maxsus maqsadga ega " "o'z tashuvchisini yashirish, uni aniqlashning oldini olish yoki imkonsiz qilish; 7) taxalluslar ko'p funktsionallik va informatsion tarkib bilan ajralib turadi. Ismlar, familiyalar, otasining ismlari bilan taxalluslar umumiylikka ega, bu birinchi navbatda tarkibiy va so'z yasovchi modellardan foydalanishda namoyon bo'ladi.

Taxalluslarni tasniflash printsipli, birinchi navbatda, ularni shakllantirish usuli bilan belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, haqiqiy ismlar bilan bog'liq va ular bilan bog'liq bo'lmagan taxalluslarni farqlash mumkin. Birinchi turdagi taxalluslarda muallifning haqiqiy ismi turli yo'llar bilan yashiringan va uni imzoni dekodlash orqali topish mumkin. Suffiksali-I. Pavlikovskaya N. M., 2009 yil 102 N. M. Pavlikovskaya yordamida ko'plab taxalluslar yaratilgan ular formantlardir - Enko,-ovich,- UK (- yuk), - SK (th),- in, -ov, - ov, - ich familiyalar kabi (Kucheryavenko V. * - Gubenko Pavel; Muxbirenko Ya. - Zagrebelny Pavel; Rajnovskiy F.-Pogrebennik Fedor; Tatyana Sergey-Dzyuba Sergey; Popovich S. – Rudanskiy Stepan; oshpaz M.-Storojuk Mixail va boshqalar). Shuni ta'kidlash kerakki, bunday taxalluslar, ayniqsa madaniyat arboblari orasida, ko'pincha odamni to'liq nomlash tuzilishiga ega (familiya + ism). Shuni ta'kidlash kerakki, A. V. Superanskaya, A. V. Suslovaning ta'kidlashicha, "rus an'analarida taxallus" familiyasi bilan chambarchas bog'liq, garchi bu aniq familiya bo'lmasa ham", " ko'pincha yozuvchi taxallus ostida yozishni boshlagan, keyin uni ochib bergan,

ammo taxallus unga hamroh bo'lgan (masalan. M. E. Saltykov, soxta. N. Shchedrin → Saltikov Shchedrin) [11, 134-sahifa]. B. Unbegaun rus taxalluslarini "haqiqiy familiya o'zgartirilgan" va "haqiqiy familiya bilan bog'liq bo'lmagan "ga ajratadi [15, 182-bet]" N. V. Podolskayaning fikriga ko'ra, " taxallus insonning ijtimoiy hayotida haqiqiy ism yonida yoki uning o'rniga mavjud "[7, 115-bet]. Taxalluslar va taxalluslar taxallus-ko'cha familiyasi, taxallus-antroponim turi, norasmiy shaxsiy ism, bu bilan atrof-muhit shaxsni individuallashtiradi yoki tavsiflaydi. Taxallus-antroponimning bir turi. Atrofdagi odamlar tomonidan odamga uning o'ziga xos xususiyatiga, hayotining sharoitlariga, har qanday o'xshashligiga qarab berilgan qo'shimcha ism [7, 115-bet]. Taxallus-bu odamga asosiy ismga qo'shimcha sifatida berilgan ism; irsiy emas [5, p.266]. M. M. Torchinskiyning "moniker" atamasining bunday talqini bilan rozi emasman. Tadqiqotchining so'zlariga ko'ra, " hozirda ko'plab taxalluslar avlodlarga o'tmoqda va ilgari taxalluslar ismlar bilan bir qatorda odamlarni aniqlashning asosiy vositasi bo'lgan va ko'pincha familiyalarni, ayniqsa kvalitatif va patronimiklarni rag'batlantirgan " [13, p.147]. Taxallus va taxallus o'rtasida o'ziga xos o'xshashlik mavjud bo'lib, u quyidagicha namoyon bo'ladi: 1) ular insonning ikkinchi darajali nominatsiyasi vositasidir; 2) ulardan foydalanish ixtiyoriy, ixtiyoriy; 3) taxalluslarning aksariyati, taxalluslar singari, muhim informatsion va xarakterli potentsialga ega; 4) ular qonuniy ravishda meros qilib olinmaydi. B. Unbegaun taxalluslarni ikkita asosiy guruhga ajratadi-odamni xarakterlash uchun ishlatiladigan taxalluslar - uning xulq-atvori, axloqiy, intellektual .Jismoniy xususiyatlar ("shaxsiy" deb nomlangan) va tomonidan hosil bo'lgan taxalluslar ko'chirish hayvon, o'simlik, ob'ekt va boshqalar nomining o'xshashligi bilan odamga - ha "ko'chma" deb nomlangan [14, 346-bet]. Shunday qilib, taxallus va uning tashuvchisi o'rtasida yaqin aloqa mavjud. Taxallus o'z tashuvchisining o'ziga xos xususiyatlarini to'playdi. Biz buni taxalluslarda kuzatamiz, ularning aksariyati "so'zlarni shakllantirishning maqsadli harakati" natijasida paydo bo'ladi [10, 241-bet]. "Ularning muallifi haqida ma'lum ma'lumotlarni ifoda etish vositasi sifatida ular ma'lum bir ism bilan bog'liq holda paydo bo'ladigan uyushmalarga murojaat qilishadi" [6, 58-bet]. Ko'pgina siyosiy taxalluslar odamga "jangchi

shaxsini u yoki bu hodisa yoki mavzu bilan bog'laydigan" uyushmalar paydo bo'lgan boshqa odamlar tomonidan tayinlangan [2, 179-bet]. Shuningdek, "taxallus taxalluslarning bir turi" degan fikr mavjud [16, 7-bet]. Biroq, taxalluslar va taxalluslar turli xil antroponimik toifalardir. Asosiy farq-bu odamlarning norasmiy ismlarining maqsadi va foydalanish sohasi. Birinchidan, taxallus, taxallusdan farqli o'laroq, maxsus maqsadga ega - muallifning haqiqiy ismini "yashirish, yashirish". Taxallus sir bilan noma'lum bo'lib qolsa, tegishli shaxs uni o'zgartirishga majbur bo'ladi; ikkinchidan, taxalluslar odamlarning alohida ijtimoiy-kasbiy guruhlarida qo'llaniladi. Ulardan asosan madaniyat arboblari va ijtimoiy-siyosiy arboblari foydalanadilar. Bundan tashqari, taxalluslar, qoida tariqasida, xayoliy ism egasining o'zini o'zi nomlashi natijasidir (siyosiy va jinoiy qismlardan tashqari), taxalluslar faqat boshqa odamlardan olinadi; taxalluslar vaqt bilan cheklanmasligi mumkin, ular " ko'pincha jamiyatdagi odamni, tarixni (masalan, Jorj Sand) biladigan asosiy karaxt bo'lib qoladilar (Zand) - bu Aurora Dupin, eri orqasida-Dudevan; Panas Mirniy (Panas Rudchenko), Vladimir Lenin (Ulyanov) va boshqalar" [4, 33-bet]. Taxalluslar va taxalluslar lingvistik adabiyotda " taxallus" atamasi noaniq: taxallus - 1.zoonim bilan bir xil. 2. yashirin tashkilotda bo'lgan odamning yashirin laqabi, shu jumladan.yashirin noqonuniy mavjudligi davrida partiyaning ko'plab a'zolari uchun partiya laqabi. 3. hazil laqabi [7, 65-bet]; taxallus-1.Ism, hayvonga berilgan ism. 2. konspiratsiya uchun odamga berilgan taxallus [1, 433-bet]; taxallus - "familiya, taxallus, ism" [1, 349-bet]; taxallus-1.Ism, hayvonga berilgan ism...2. fitna uchun odamga berilgan taxallus... [8, S. 183].

Shunday qilib, antroponimik materialni tahlil qilishga murojaat qilganda, ma'lum bir toifadagi o'ziga xos nomlarning bitta tizimini emas, balki turli yo'llar bilan tashkil etilgan, turli xil tendentsiyalar va rivojlanish yo'nalishlariga ega bo'lgan va shuning uchun bir xil pozitsiyalardan tavsiflab bo'lmaydigan ikkita mustaqil quyi tizimni yodda tutish kerak. Haqiqiy va potentsial antroponimlar alohida ko'rib chiqishni talab qiladigan murakkab munosabatlar bilan bog'liq.

- 1.P. A. Nikolaevning "rus yozuvchilari" 2 qismdan iborat. - M.: Ma'rifat, 1990 yil.
- 2.V. G. Dmitriyev Tomonidan Yaratilgan. O'z ismini yashirganlar: 2-nashr, qo'shimcha - M.: fan, 1977 yil;
3. Kolosova S. taxalluslarning entsiklopedik lug'ati.
- 4.<https://www.labirint.ru/authors/30473/>
- 5.<https://nsportal.ru/ap/library/literaturnoetvorchestvo/2018/03/03/issledovatelskaya-rabota-po-literature-zachem-nuzhny>